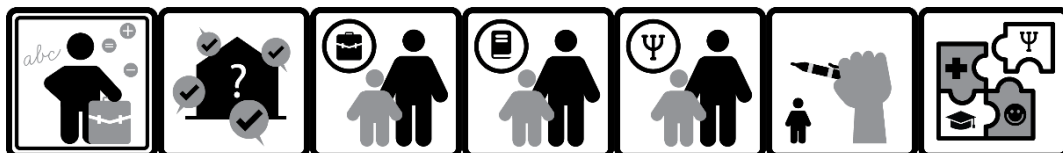

Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi

Dieťa so sluchovým a mentálnym postihnutím v edukačnom aj poradenskom procese – mentálne a sluchové postihnutie

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIA	CŠPP, ŠZŠ
ODBORNÍ ZAMESTNANCI	špeciálny pedagóg, surdopéd, logopéd, psychológ
VEKOVÁ KATEGÓRIA	1. stupeň ZŠ
FORMA	individuálna
VYPRACOVALA KONZULTANTKA	Mgr. Jana Antalová doc. Mgr. Margita Schmidtová, PhD.
DÁTUM	november 2021

Žiak so sluchovým a mentálnym postihnutím v edukačnom procese

Úvod do problematiky

Mentálna retardácia, mentálne postihnutie (ďalej MP) je označované aj ako duševná zaostalosť. Pod týmito pojmami sa rozumie zníženie rozumových schopností, zastavenie, oneskorenie alebo nedokončenie vývinu intelektu, čo sa prejavuje najmä znížením rozumových, rečových, pohybových a sociálnych schopností. Podľa toho, do akého stupňa je intelekt znížený, hovoríme o ľahkej, stredne ťažkej, ťažkej a hlbokkej mentálnej zaostalosti – retardácii.

MP býva často kombinované s viacnásobným postihnutím, čo prináša množstvo viac či menej závažných, väčšinou negatívnych následkov, zasahujúcich biologickú, psychickú i sociálnu oblasť života postihnutého (Vančová, 2005). V populácii osôb s viacnásobným postihnutím je najviac takých, u ktorých sa kombinuje MP s iným postihnutím, napríklad rečovým, telesným, zrakovým, sluchovým.

Vo všeobecnosti žiaci so sluchovým postihnutím (ďalej len SP) sú takí, ktorí majú akýmkoľvek spôsobom narušené sluchové vnímanie, v dôsledku čoho majú obmedzenú slovnú zásobu, ich rečový prejav je ťažko zrozumiteľný alebo nedokonalý, čo prináša problémy v každodennom živote.

MP nepriaznivo ovplyvňuje rôzne oblasti vývinu a tiež vo výraznej miere zasahuje do vývinu reči. Dosiahnutá úroveň myslenia sa najviac prejaví na reči. Odlišnosti v rečovom prejave patria k najdôležitejším signálom MP. Viaceré typy klasifikácie mentálnej retardácie (napr. na stupne) vychádzajú najmä zo špecifik rečových prejavov (Lechta, 1995).

Keďže reč, jej vývin a úroveň, súvisia s inteligenciou, vývinom poznávacích procesov, s myslením, súvisí aj rečová výchova s rozumovou. Reč sa stáva nástrojom myslenia a dorozumievania a myslením sa spätne rozvíja obsah a skladba reči (Bajo, Vašek, 1994).

Vo výchovno-vzdelávacom procese žiakov so SP a MP je podstatné vedieť, aká je u nich možnosť rozvoja reči, akú formu komunikácie si môžu osvojiť v takej miere a na takej úrovni, ktorá by zabezpečila ďalší vývin osobnosti a získavanie nových poznatkov.

Základné princípy

Skoré rozpoznanie a diagnostikovanie SP aj MP v ranom veku pediatrom, odborným lekárom. Odporúčanie kompenzačnej pomôcky (načúvacieho aparátu, kochleárneho implantátu) a zabezpečenie pre dieťa a rodičov čo najvyhovujúcejších spôsobov komunikácie v prirodzenom prostredí rodiny.

Absolvovanie psychologického vyšetrenia na posúdenie školskej zrelosti pred nástupom do školského zariadenia. Najvhodnejšie je, ak túto diagnostiku vykonáva psychológ, ktorý sa zameriava na prácu so SP.

Odporúčanie psychologickej rediagnostiky žiakovi so SP s MP v prvom ročníku, v prípade nedostatočného napredovania vo výchovno-vzdelávacom procese.

Psychologická a špeciálnopedagogická diagnostika je nevyhnutným predpokladom voľby čo najvhodnejšieho spôsobu vzdelávania – v bežnej triede ZŠ, kde postupuje ako integrovaný, v špeciálnej triede ZŠ alebo v ŠZŠ. Pri vzdelávaní je potrebné postupovať podľa školského vzdelávacieho programu pre žiakov so SP a MP alebo podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu (ďalej IVVP), prípadne je potrebné rozpracovať v individuálnom vzdelávacom programe v učebných osnovách konkrétnych predmetov.

Ciele

Okrem ranej starostlivosti a predškolskej edukácie detí so sluchovým a mentálnym postihnutím je v školskom veku vo výchovno-vzdelávacom procese potrebné nastaviť formy a odborný postup vzdelávania, spracovať a vybrať primerané učebné plány a zabezpečiť tak čo najvhodnejšie podmienky výučby.

Hlavným cieľom primárneho vzdelávania je rozvinúť kľúčové kompetencie (komunikačné, rečové, sociálne) a osvojenie vedomostí v závislosti od individuálneho potenciálu jednotlivých žiakov.

Podstatné je, aby získali nielen potrebné vedomosti, ale aj sociálne zručnosti dôležité pre ich život. Jedným z parciálnych cieľov je dosiahnuť maximálny rozvoj efektívnej komunikácie, ktorá má za úlohu odstraňovať komunikačnú bariéru žiakov.

Postup riešenia

Špeciálny pedagóg SZŠ – vyučujúci daného predmetu realizuje počas vyučovacej hodiny:

1. Pred samotným vyučovaním skontroluje žiakovi funkčnosť načúvacieho aparátu (či nie je potrebné napríklad čistenie koncoviek, výmena batérie).
2. Usadí ho do lavice umiestnenej v triede tak, aby mal žiak čo najlepšie podmienky na príjem sluchových podnetov, a to čo najbližšie k učiteľovi.
3. Vyučujúci s ním po nadviazaní vizuálneho kontaktu udržiava očný kontakt.
4. Počas vysvetľovania učiva učiteľ hovorí v krátkych vetách, jasne, zreteľne a pokojne, prirodzene artikuluje. Súčasne pri hovorenej reči využíva i posunky, prstovú abecedu a neverbálnu komunikáciu (reč tela).
5. Žiak má pred sebou text prispôsobený svojim individuálnym možnostiam (dĺžka textu, viet, slovná zásoba).
6. Neznáme nové slová použité v učebnom texte napíše do denníka a vysvetlí žiakovi (použije obrázky, reálne predmety, opis situácie).
7. Vo zvýšenej miere používa názorné pomôcky (obrázky, prezentácie, modely, reálne predmety, internet, interaktívnu tabuľu, videá, počítačové programy, denník).
8. Využíva komplexné multisenzorické vnímanie:
 - pantomíma,
 - manipulácia s reálnymi predmetmi, napríklad možnosť ovoňať, ochutnať, držať v ruke a ohmatať rôzne druhy ovocia,
 - rôzne druhy hudobných nástrojov, zvukových hračiek,
 - výučbové videá,
 - tvorivé aktivity použitím rôznych materiálov – drevo, vlna, rôzne druhy látok, prírodniny,
 - praktické činnosti – presádzanie kvetov, príprava jednoduchých jedál, samoobslužné činnosti,
 - maľovanie prstovými farbami,
 - osvojuje si rutinné denné činnosti.
9. Priebežne u neho overuje porozumenie reči.
10. V priebehu vyučovacej hodiny rozvíja jednotlivé jazykové roviny:
 - rozvíja správnu výslovnosť žiaka,
 - sprostredkovaním nových pojmov mu rozširuje aktívnu a pasívnu slovnú zásobu,
 - vedie ho k tvorbe viet,
 - zadáva úlohy vyžadujúce písanie slov, súvislejšieho textu.
 - využíva hovorenú i posunkovú formu komunikácie,
 - nacvičuje komunikáciu, učí sa tvoriť otázky a odpovede na ne.
11. Pozoruje jeho psychický stav a následne v prípade potreby zmení spôsob výučby (zaradiť relaxačné chvíľky, krátku pohybovú hru, zmenu činnosti, zmenu pracovného materiálu).
12. Ideálnym stavom je, ak ním zadané úlohy vypracováva žiak spolu s pedagogickým asistentom, ktorý rešpektuje jeho individuálne pracovné tempo.
13. Pri skúšaní sa dbá na to, aby správne a jednoznačne porozumel zadaným otázkam a úlohám.
14. Hodnotený je objektívne a primerane náročne, prihliada sa aj na vynaložené úsilie, svedomitosť a individuálne schopnosti.

V priebehu vyučovania pracuje so žiakom individuálne logopéd a surdopéd. Je ideálne, ak sa vzájomne dopĺňajú a navzájom spolupracujú.

Surdopéd a logopéd stimulujú:

- taktilné vnímanie (kontakt s rôznymi druhmi materiálov, lokalizácia dotyku časťami tela, vnímanie tepelných zmien),
- rytmické aktivity (rytmické pohyby tela alebo jeho častí, chôdza, beh, vnímanie a napodobňovanie hudobných rytmov, rytmus reči),
- pohybové aktivity (určenie polohy a smeru pohybu tela, koordinácia pohybov, napr. oko – ruka, rozvíjanie jemnej a hrubej motoriky),
- hlasové aktivity (počítačové programy na rozvoj hlasovej manipulácie a diskriminácie),
- sluchové vnímanie a reč,
- čuchové a chuťové vnímanie,
- zrakové vnímanie (precvičovanie priestorovej orientácie, rozlišovanie smeru pohybu, farieb, tvarov, veľkostí, vyčleňovanie figúr z pozadia),
- pozornosť,
- pamäť.

Logopéd:

1. Rozvoj reči vedieme od základných zvukov až po zvuky reči.
2. Diagnostikuje stav reči a určuje použitie korektných metód pri osvojovaní reči.
3. Začína s nácvikom porozumenia reči pomocou stereotypov, ktoré sú sprevádzané rovnakými slovami alebo pohybmi, čím spája zvuk s osobou, predmetom, obrázkom a pohybom.
4. Najprv rozvíja obsahovú stránku reči a až následne výslovnosť.
5. Pri rozvíjaní obsahovej stránky reči:
 - nasadzuje hlas (napodobňovanie zvukov, prírodných zvukov),
 - začína používaním citosloviec (mňam, hav a pod.),
 - rozširuje slovník,
 - napodobňovaním, fixáciou a automatizáciou si osvojuje jednoslabičné aj dvojslabičné slová (mama, tata),
 - kombinuje slabiky s dvoma rôznymi samohláskami, rozširuje tak slovnú zásobu o dvojslabičné významové slová,
 - osvojuje si základnú slovnú zásobu – konkrétne podstatné mená a slovesá,
 - následne vedie k tvorbe jedno-/dvojslovných viet,
 - nacvičuje jednoduché dvoj-/trojslovné vety a s tým súvisiacu syntax,
 - zapája do viet viacslabičné slová,
 - začína s osvojovaním dejovej a časovej línie – opisom deja na obrázku a rozprávaním jednoduchého príbehu.

Výstup činnosti

Výstupmi z činnosti v školskom zariadení sú:

- návrh na vzdelávanie žiaka so ŠVVP, ktorého súčasťou sú príslušné odborné vyšetrenia, správy z diagnostických vyšetrení – psychologické, špeciálnopedagogické a logopedické vyšetrenia realizované v poradenských zariadeniach,
- IVVP – ak zdravotné znevýhodnenie žiakovi špeciálnej triedy alebo špeciálnej školy znemožňuje, aby sa vzdelával podľa vzdelávacieho programu pre žiakov s viacnásobným postihnutím, a to podľa IVP, ktorý rešpektuje jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby, pri vypracovaní IVVP škola spolupracuje s poradenským zariadením pri doplnení a úprave učebných osnov z jednotlivých predmetov,

- záznam o individuálnej špeciálnopedagogickej starostlivosti, kde sa zaznamenávajú individuálne logopedické intervencie so školským logopédom.

Spolupráca

Pediater, neurológ prípadne psychiater potvrdí primárne ochorenie, psychológ identifikuje úroveň intelektových schopností, prípadne zistí odchýlky vo vývine psychiky.

Odborný lekár ORL, foniater – diagnostikujú dieťaťu poruchu sluchu, spolu s ušným protetikom pridelujú dieťaťu načúvací aparát, prípadne, ak ide o dieťa s veľmi ťažkými stratami sluchu, odporúča sa kochleárna implantácia.

Keď sa v priebehu diagnostiky objaví podozrenie na potrebu absolvovania špeciálneho neurologického, psychiatrického alebo iného odborného vyšetrenia, tak spoluprácu iniciuje samotný psychológ alebo špeciálny pedagóg školy.

Špeciálny pedagóg poradenského zariadenia sa podieľa na vypracovaní IVVP spolu s triednym učiteľom.

Asistent učiteľa pracuje na vyučovaní so žiakom podľa pokynov učiteľa – vypracováva pre žiaka pracovné listy, píše mu poznámky, číta so žiakom pripravené texty...

Rodič v domácom prostredí rozvíja komunikáciu, plní úlohy súvisiace s domácimi úlohami, osvojuje si najprimeranejšiu formu komunikácie svojho dieťaťa.

Rodič realizuje odporúčania logopéda, surdopéda v prirodzenom prostredí svojho domova.

Logopéd diagnostikuje stav reči a základné oblasti rozvíjania reči, na základe čoho učiteľ špecifických predmetov (individuálna logopedická intervencia, rozvíjanie komunikačných zručností) nacvičuje a rozvíja správnu výslovnosť a komunikačné schopnosti, pripraví vhodné cvičenia a úlohy.

Triedny učiteľ v spolupráci s rodičmi alebo zdravotníckym zamestnancom školy dbá o starostlivosť o načúvacie aparáty, kochleárne aparáty – kontrola funkčnosti, čistenie koncoviek, výmena batérií.

Úskalia postupu

Významným deficitom v rámci vzdelávania žiakov s kombinovaným mentálnym a sluchovým postihnutím je ich zaraďovanie do ŠZŠ, ktoré nemajú skúsenosti s prácou s týmito žiakmi. V tomto prípade je veľmi dôležitá spolupráca s poradenským zariadením, ktoré vie zabezpečiť vyučujúcim i metodickú pomoc.

V prípade žiakov pochádzajúcich z menej podnetného prostredia je potrebné zo strany učiteľa venovať dostatok času edukácii rodičov a vedeniu ich k práci s dieťaťom v domácom prostredí.

Čomu sa vyhnúť:

- neskorej diagnostike detí s viacnásobným mentálnym a sluchovým postihnutím,
- ignorovaniu sluchovej poruchy,
- nezabezpečeniu odbornej špeciálnopedagogickej starostlivosti,
- neskorej a nedostatočnej starostlivosti o kompenzačné pomôcky,

- nerešpektovaniu špecifík vyplývajúcich z viacnásobného mentálneho a sluchového postihnutia,
- spracovaniu IVVP bez prihliadania na súčasný stav a schopnosti žiaka,
- tvorení nereálnych IVVP, ktoré nezodpovedajú možnostiam materiálneho vybavenia a personálneho zabezpečenia školy,
- kladení neprimeraných nárokov.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

- Podľa vyhlášky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR č. 1/2020 o kvalifikačných predpokladoch pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov:
 - učiteľ špeciálnej základnej školy (uvedené v prílohe č. 1 vyhlášky č. 1/2020),
 - školský špeciálny pedagóg (uvedené v prílohe č. 8 vyhlášky č. 1/2020),
 - pedagogický asistent (uvedené v prílohe č. 6 vyhlášky č. 1/2020),
 - logopéd a školský logopéd (uvedené v prílohe č. 13 vyhlášky č. 1/2020),
 - odborný zamestnanec – špeciálny pedagóg (uvedené v prílohe č. 11 vyhlášky č. 1/2020).

Zoznam použitých metód

Metódy, ktoré sa uplatňujú pri výstavbe reči u detí s mentálnym a sluchovým postihnutím:

- Self-Talking (dospelý sprevádza, komentuje – pokiaľ je to možné, vždy tými istými slovami, jednoduchými vetami každodenné, pravidelne sa opakujúce situácie),
- Paralell-Talking (dospelý akoby v role dieťaťa verbalizuje, opisuje jeho momentálne konanie, pocity),
- metóda korekčnej spätnej väzby (ak dieťa povie niečo chybné, dospelý zopakuje po ňom, ale správne),
- metóda rozšírenej imitácie (dospelý zopakuje výpoveď dieťaťa a pritom ju primerane rozšíri),
- metóda dopĺňovania viet,
- metóda alternatívnych otázok,
- metóda zážitkového učenia,
- totálna komunikácia – bilingválna metóda, odzveranie, prstová abeceda, PAZ – pomocné artikulačné znaky, obrázkový slovník, denník.

Špecifické metódy vo vzdelávacom procese:

- metóda viacnásobného opakovania informácie,
- metóda nadmerného zvýraznenia informácie,
- metóda zapojenia viacerých kanálov do prijímania informácie,
- metóda optimálneho kódovania,
- metóda intenzívnej spätnej väzby,
- metóda pozitívneho posilňovania,
- metóda algoritmizácie obsahu,
- metóda individuálneho prístupu.

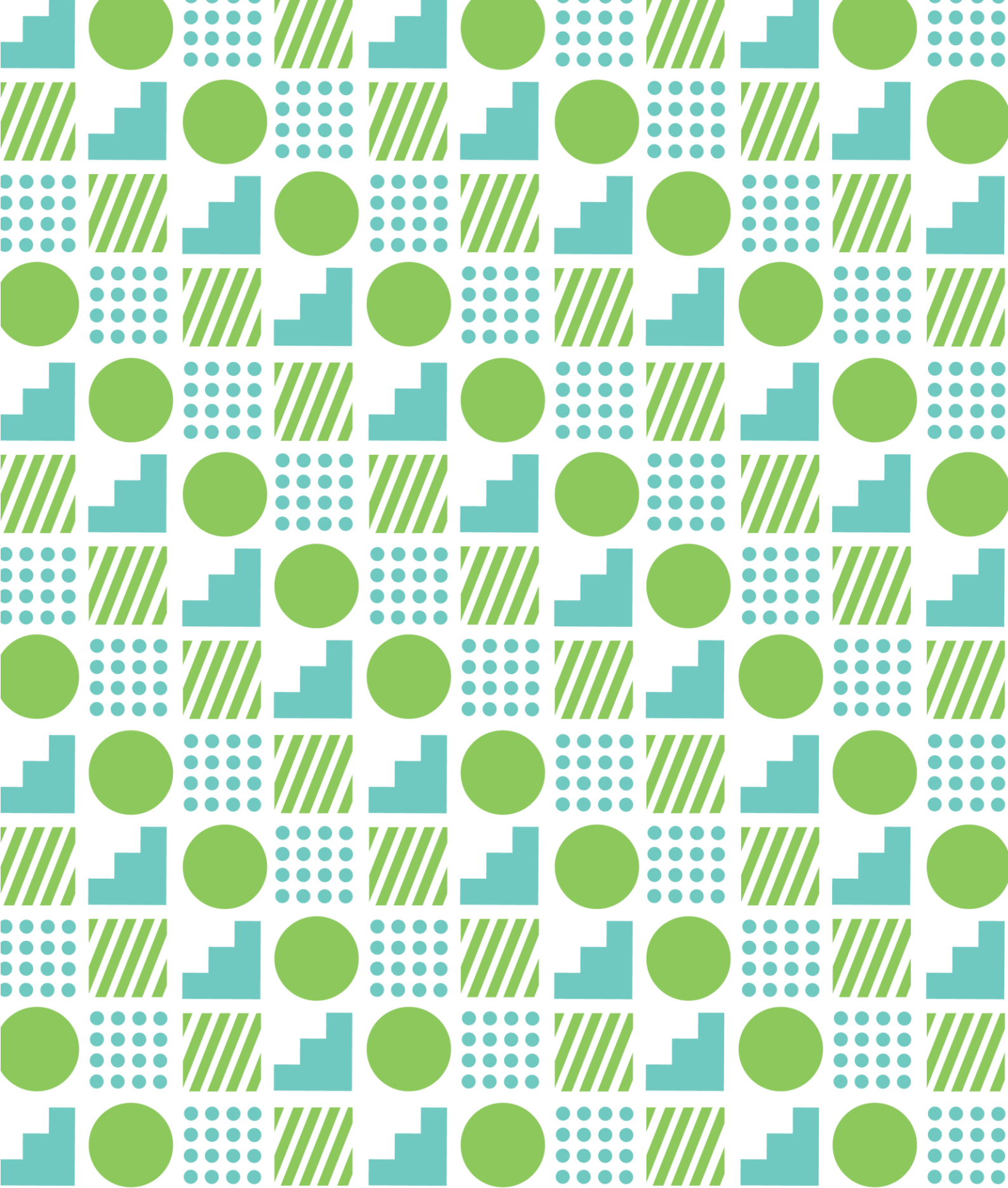
Zoznam organizácií:

- ŠZŠ pre žiakov so SP internátna, Ulica ČSA 183/1, Kremnica,
- ŠZŠ so ŠkVP pre žiakov so SP a MP;
- CŠPP pri ZŠ pre SP:
- CŠPP pri SŠI, Hrdličkova 17, Bratislava,
- CŠPP pri SŠI, K. Supa 48, Lučenec,
- CŠPP pri SŠI, Československej armády 183/1, Kremnica,
- CŠPP pri SŠ J. Vojtaššáka internátnej, Kláštorská 24/a, Levoča,
- CŠPP pri SŠ P. Sabadoša internátnej, Duklianska 2, Prešov,
- odborná starostlivosť pre žiakov so sluchovým a mentálnym postihnutím je poskytovaná aj v iných poradenských zariadeniach, v ktorých zamestnávajú surdopéda – psychopéda,
- SCŠPP v Kremnici.

Použité zdroje

- BAJO, I. – VAŠEK, Š. 1994. *Pedagogika mentálne postihnutých* (Psychopédia). 1. vyd. Bratislava: Sapia, 1994. 239 s. ISBN 80-967180-1-0.
- KLENKOVÁ, J. 2006. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 228 s. ISBN80-247-1110-9.
- LECHTA, V. – MATUŠKA, O. 1995. *Rozvíjanie reči mentálne retardovaných detí ranného a predškolského veku*. 1. vyd. Bratislava: Invocentrum, 1995. 149 s.
- Školský vzdelávací program pre žiakov s viacnásobným postihnutím/sluchové postihnutie (nedoslýchavosť) v kombinácii s mentálnym postihnutím (variant A). ZŠ Závadka 195, okr. Gelnica, 2018.
- SCHMIDTOVÁ, M. a kol. 2016. *Teória edukácie žiakov so sluchovým postihnutím I*. 1. vyd. Bratislava: Iris, 2016. 145 s. ISBN 978-80-89726-59-2.
- SCHMIDTOVÁ, M. a kol. 2016. *Teória edukácie žiakov so sluchovým postihnutím II*. 1. vyd. Bratislava: Iris, 2016. 354 s. ISBN 978-80-89726-87-5.
- ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA, I. a kol. 2003. *Klinická logopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 616 s. ISBN 80-7178-546-6.
- Školský vzdelávací program pre žiakov s viacnásobným postihnutím pre primárne vzdelávanie. ŠZŠ pre žiakov so sluchovým postihnutím internátna, ul. ČSA 183/1, Kremnica, 2016.
- VANČOVÁ, A. 2005. Konceptuálne, definičné a terminologické posuny a zmeny v pedagogike mentálne postihnutých ako dôsledok paradigmatických zmien vo vedách o človeku a výchove. In Efeta – otvor sa., 2005, roč. 15, č. 4, s. 2 – 8. ISSN 1335-1397.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce